

אלוף בן, מסתבר שאפילו אנשים חושבים נוטים לדיכוטומיה

בן. משטח את המציאות ומצמצם אותה, בדיוק כדרך שהוא טוען שמשדד החינוך עושה. צילום: אוהד צויגנברג

שגיא כהן

במאמרו "כאן מלמדים הסברה" (הארץ 4.5) אלוף בן מאשים את משרד החינוך, על שהוא עוסק בהנחלת התפישה ש"הערבים הם חייזרים שהופיעו משום מקום, ושהנצרות היא דת אירופית שאינה קשורה לכאן". כדי לחזק את דבריו בן מציין שבספרי, "ממדינת מקדש לעם הספר", שנכתב על פי תכנית הלימודים, יש התעלמות מוחלטת מ"היהודי הבולט של התקופה — ישו", כלשונו. פרופ' יהושע שוורץ, היועץ האקדמי לספר, מואשם כי הוא פועל "כצנזור ששומר לעצמו את הסודות, ולא כמדען שתפקידו להאציל ידע."

ראשית העובדות: תכנית הלימודים בהיסטוריה מייחדת פרק נרחב לעיסוק בצמיחתן של דתות. נראה שבן כתב את מאמרו בלי שקרא את התוכנית. לו עיין בתוכנית הלימודים של כיתה ז', או קרא את ספרי הלימוד המיועדים לכיתה זו, הוא היה מוצא שם פרק נרחב ללידת הנצרות והאסלאם ואפילו ל"יהודי הבולט של התקופה."

יתר על כן, אילו קרא בן את "ממדינת מקדש לעם הספר" הוא היה רואה שהספר מעורר שאלות רבות, המערערות על נרטיבים מקובלים. אירועים היסטוריים מוצגים בספר באופן שקושר אותם למתחים השבים ועולים בחברה היהודית אז והיום. שאלת גירוש הנשים הנוכריות בספר עזרא, לדוגמה, מציגה בספר את המתח שבין תפישות בדלניות לתפישות אוניברסליות: האם על החברה היהודית לשמר את הזהות הקבוצתית שלה על ידי התבדלות מחברות אחרות, או שמא עליה לעודד מפגש תרבותי ויחסי גומלין עם תרבויות אחרות ועם חברות אחרות, מתוך הנחה שדווקא מפגש בין-תרבותי הוא שישמר את היהדות ויפתח אותה לאורך זמן. הדיון הזה חשוב ורלוונטי, והוא מרחיב את תפישת העולם של התלמידים, לא מצמצם אותה.

אלא שאין לי עניין לגונן לא על ספרי וגם לא על תכנית הלימודים. להפך. הביקורת במקומה. לפעמים המורה מוכרח להיות אדם מורד, לקרוא את תוכניות הלימודים ואת ספרי הלימוד בקריאה ביקורתית ומעמיקה לפני ההוראה, ולשאול מה הם הנרטיבים שהם מעצבים, לברר עם תלמידיו כיצד גובשו נרטיבים,

לשאול מדוע אימצה אותם החברה בחום, על אילו צרכים ענו הנרטיבים האלה, ובעיקר מה הם האינטרסים שהם משרתים.

כיצד מפתחים חשיבה ביקורתית ובוחנים את ההיסטוריה האישית והלאומית שלנו בהקשר רחב יותר? איך מרחיבים את נקודת המבט שלנו ושל תלמידינו על העולם? איך מבקיעים את הבועה שאנחנו מוקפים בה, ומגלים בועות אחרות, אולי דומות ואולי שונות מזו שאנו חיים בה?

בחברה שבה קבוצות אוכלוסייה שונות זו מזו מחזיקות בקנאות בנרטיבים כה מנוגדים, תפקידה של מערכת החינוך הוא לעודד תלמידים לבחון את הנרטיבים שעליהם גדלו, לשאול כיצד גובשו, מה הם האינטרסים שהם משרתים, וכמובן להיחשף לנרטיבים סותרים של כל המגזרים למיניהם. זוהי חובתה של מערכת החינוך, השואפת לחבר בין מגזרים ולייצר שותפות. תפקיד זה דורש אומץ ורגישות, שכן ערעור על הנחות היסוד שגדלו עליהן עשוי לטשטש את מרכיבי הזהות המשותפת שלנו ולאיים על יסודות הזהות שלנו.

שלא כבן, איני סבור שיש בני אור ובני חושך: בני האור המבקשים לקדם חינוך ביקורתי, ולעומתם בני החושך — משרד החינוך, מורים, ואני בהם — הרואים במערכת החינוך כלי לאינדוקטרינציה

ודווקא מסיבה זו איני מקבל את הנרטיב שבן מנסה לייצר במאמרו. שלא כבן, איני סבור שיש בני אור ובני חושך: בני האור המבקשים לקדם חינוך ביקורתי, ולעומתם בני החושך — משרד החינוך, מורים, ואני בהם — הרואים במערכת החינוך כלי לאינדוקטרינציה. כשבן מתאר את המציאות כך, הוא משטח אותה ומצמצם אותה, בדיוק כדרך שהוא טוען שמשרד החינוך עושה.

המציאות מורכבת הרבה יותר. בתוכנית הלימודים בהיסטוריה יש הזדמנויות רבות לבחון את הנרטיבים, ולא רק להטמיעם. **סוגיית הפליטים הפלסטינים**, המופיעה בתוכנית הלימודים, מעלה את השאלה: האומנם מעטים מול רבים ב-1948? האם 1948 הוא יום של עצמאות בלבד, או גם **יום של נכבה**? סוגיית פיצוץ מלון המלך דוד מעלה את השאלה אם היו חברי המחתרות לוחמי חירות או אנשי טרור. זהו ערעור על נרטיב חשוב בחברה הישראלית, ובמציאות הפוליטית בשנים האחרונות, הכנסתו לתוכנית הלימודים והוראתו בכיתות דורשות אומץ. והרי מערכות חינוך פועלות בין השאר כדי להטמיע נרטיבים ולגבש חברה בעלת סיפור משותף. אפשר לכעוס על זה והכרחי לבקר את זה. מכל מקום, דיון מורכב ומרחיב לא יראה את מערכת החינוך המגבשת נרטיב רק כשורש הרע, אלא יכיר בכוח המלכד והחיובי של סיפור משותף.

אלו שאלות שכדי לשאול אותן צריך לא רק אומץ וידע נרחב; צריך גם רגישות רבה, מכיוון שכל שאלה מסוג זה נוגעת בעצבים חשופים של תלמידים, והיא בעלת משמעות פוליטיות, שעלולה להתלקח לכלל מהומה תקשורתית. זוהי מלאכה שיש בה הקשבה למקום הרגשי של התלמידים. זהו דיון שכדאי לקיימו בתבונה, בלי לשים את דעתו של המורה במרכז, אלא על ידי שאילת שאלות, שבתורן מעודדות את התלמידים לבחון את עמדותיהם ולהכיר עובדות המאתגרות את הנרטיב שהם גדלו עליו.

ובעיקר, זהו דיון שמתקיים תוך מתן כבוד רב לעמדות שונות זו מזו, בלי לתייג מי שחושב אחרת כ"בן חושך". כך מתגבשות תפישות מורכבות יותר, ומתאפשרת שאילת שאלות מערערות: מי כתב את תוכנית הלימודים ומה היו מניעיו? מהו הנרטיב שניסה לעצב והאם אני מזדהה עם הנרטיב הזה? אילו קבוצות באוכלוסייה הנרטיב משרת ואילו קבוצות הנרטיב אינו משרת? האם האמת כפי שאני תופש אותה היא האמת של כולם?

אני שותף לעמדתו של בן, שתוכנית הלימודים צריכה להרחיב את עולמם של התלמידים ולא לצמצם אותו. על כן אני תמה מדוע כתב מאמר כה רשלני, תוך התבוננות שטחית ומצומצמת בתוכניות הלימוד ובספרים, ותוך חלוקת המציאות על פי נרטיב של טובים ורעים. מסתבר שאפילו אנשים חושבים נוטים לדיכוטומיה.

הכותב הוא מחבר הספר ממדינת מקדיש לעם הספר